

Scholler 3 dolgozat

Kard és köpeny fegyvernem a Dardi tradícióban

Készítette Jasik Zsófia
2013. július 18.

Scholler dolgozatom témája az egykezes kard és köpeny fegyvernem, melynek kutatását fél éve kezdtem el. Ez a fajta párosítása a két fegyvernek rendkívül elegáns módja a vívásnak, a köpeny számomra nagyon hatékony kiegészítő másodfegyvernek bizonyult az egykezes kard mellett. Célom az, hogy a kard és köpeny Dardi iskola-féle megközelítésén túl átfogó képet nyújtsak a Dardi tradícióról és a köpeny fegyverként való használatáról a középkorban egyaránt.

A Dardi tradíció

„A bolognai vívás, más néven a Dardi iskola az egyik legszélesebb körben kutatott, és legjobban dokumentált vívásforma. A Dardi iskola magán viseli a 16. századi Olaszország késő reneszánsz vívásformáinak jegyeit, illetve a korszakra jellemző analitikus, elemző gondolkodásmódnak köszönhetően összegzi és újrendezi a korábbi vívásformák alapelveit.” (dr. Majár J., Horváth G. K., Palotai M., Jasik Zs., 2013, 2.o) Az iskola nevét Filippo (Lippo) Bartolomeo Dardi vívómester után kapta, aki a bolognai egyetem csillagásza és matematikusa volt, és akit a nemzetközi szakirodalom jelenleg a vívás „bolognai iskolája” megalapítójának tekint. Később a bolognai egyetem geometriaprofesszora lett annak köszönhetően, hogy megírta ezen azóta elveszett művét, mely a vívás és a geometria kapcsolatát boncolgatja. Bár életéről nem sokat tudunk és a fent említett munkája elveszett, öröksége az egyik legjobban dokumentált vívásforma a reneszánszban, köszönhetően a számos utána alkotó bolognai mesternek. „Dardi messze megelőzte korát, hiszen a nevéhez fűződő vívásstílus és iskola kifejezetten 16. századi művészet” (dr. Majár J., Horváth G. K., Palotai M., Jasik Zs., 2013, 3.o) míg ő élete nagy részét a 15. század első felében élte le, halálát 1464-re datálják.

Dardi tanait számos későbbi vívómester őrizte meg, gyakran saját elképzeléseikkel megtoldva. Elsőként említjük meg Guido Antonio di Luca-t, „akit sokan a Dardi iskola legnagyobb mestereként tartanak számon.” Ő a 15. század végén, 16. század elején élt és tanított. Feltételezések szerint közvetlenül az iskola alaptójától tanulta ki a vívás technikáit. „Tanítványai között nem kisebb nevek találhatók, mint Marozzo, vagy éppen Manciolino.” (dr. Majár J., Horváth G. K., Palotai M., Jasik Zs., 2013, 3.o)

„Antonio Manciolino-ról szinte semmit sem tudunk annak ellenére, hogy ő írta a bolognai vívás egyik legfontosabb forrását, az *Opera Nova-t*” (dr. Majár J., Horváth G. K., Palotai M., Jasik Zs., 2013, 3.o) (az *Opera Nova* „új munkát”, „új alkotást” jelent), melynek az 1531-ben megjelent második kiadása maradt ránk. Ennek a vívókönyvnek az értelmezését írta meg Tom Leoni 2010-es könyvében. Di Luca másik tanítványáról, Achille Marozzo-ról (1484–1553) azonban annál több információ maradt fenn. A Dardi iskola egyik legnagyobb mesterének tartják, „vívókódexét 1536-ban fejezte be, ami a bolognai vívás legátfogóbb általunk ismert összefoglalása. Eredeti címe *Opera Nova*, és népszerűségét jelzi, hogy több kiadást is megért (1536-Modena, 1546-Bologna, 1550-Velence)” (dr. Majár J., Horváth G. K., Palotai M., Jasik Zs., 2013, 3.o). Kódexét „fia, Sebastiano újraszerkesztette és újra kiadatta 1568-ban, *Arte Dell’Armi* címmel. Marozzo tanai olyannyira népszerűek voltak, hogy kódexe még egy 1615-ös kiadást is megért, jóval a rapier felemelkedése és uralkodóvá válása után.” (dr. Majár J., Horváth G. K., Palotai M., Jasik Zs., 2013, 3.o)

A következő jelentős mérföldkő Giovanni dall'Agocchie munkássága. Fontos megemlíteni, hogy mire dall'Agocchie korába értünk, addigra a bolognai mesterek már jelentősen megreformálták az eredeti, Dardi-féle tanokat. Dall'Agocchie munkásságának különlegessége, hogy 1572-es *Dell'arte di Scrimia* című művében visszatért az eredeti tradícióhoz, „az ősi művészet tiszteletét és alkalmazását hirdeti. A könyv pedagógikus szemléletű, tiszta nyelvezetű és szerkezete könnyen követhető logika mentén épül fel.” (dr. Majár J., Horváth G. K., Palotai M., Jasik Zs., 2013, 3.o) Cserébe azonban szinte csak az egykezes kard és másodlagos fegyvereinek használatát taglalja (kard és tör, kard és köpeny), és kihagyja a mások (pl. Marozzo) által leírt spadone-t, pajzsot, lándzsát. „Ez alól egyetlen kivétel a kopjatörés lóháton, amelynek külön fejezetet szentel. Külön érdekes a kódex azon része, amely a „hogyan tanuljunk meg 30 nap alatt megnyerni egy párbajt” címet kaphatná, és az egykezes kard vívás egy rapid, a lényegre koncentráló tanulási folyamatát részletezi. 1547-es születésével a bolognai mesterek között ő az utolsó.” (dr. Majár J., Horváth G. K., Palotai M., Jasik Zs., 2013, 3.o)

A Dardi tradíció fő fegyverneme az egykezes kard (ezen keresztül tisztázzák a vívás alapfogalmait és elveit), azonban ahogyan azt már említettem az egyes kódexek megannyi egyéb fegyvernem használatát is leírják a törharctól a spadone-n át egészen a kopjatörésig. Az egykezes kardot legtöbbször nem önmagában említik, hanem különböző másodlagos fegyverek társaságában, mint például a tör, a köpeny, a buckler, a targa, a rotella és még számos egyéb. Jelenleg a Dardi kutatócsoport párhuzamosan több kiegészítő fegyver kutatásával is foglalkozik (aktív kutatások a kard és tör, kard és buckler, valamint a kard és köpeny). A Dardi iskola vívástradíciójáról számos kódex készült, ezeknek nagy része szerencsére ma is elérhető, ez megkönnyíti a tradíció kutatását. „A kódexeket író mesterek közül kiemelkedik öt, akik a legmélyebben és legrészletesebben írnak erről a művészetről. Ezen öt mester keze közül több kódex is kikerült, ezek közül a legfontosabbak az alábbiak:

- Antonio Manciolino – Opera Nova, 1531
- Achille Marozzo – Arte Dell'Armi, 1568
- Giovanni dall'Agocchie – Dell'Arte di Scrimia, 1572
- Angelo Viggiani – Lo Schermo, 1575
- Anonymus – L'Arte della Spada” (dr. Majár J., Horváth G. K., Palotai M., Jasik Zs., 2013, 2.o)

A kard és köpeny fegyvernem kutatásában én három kódexre támaszkodtam: Marozzo, dall'Agocchie és Manciolino fent említett műveire.

Kard és köpeny a történelemben

A fegyvernem történeti különlegességeinek összegzéséhez remek alapot szolgáltatott a *Spada e Cappa: Cape Technique of the Italian Masters (1531-1653)* című cikk, melynek szerzője ismeretlen, azonban a cikk végén a köszönetnyilvánításban számos nemzetközileg ismert név szerepel (Matt Galas, Antone Blair, Puck & Mary Curtis, Stefan Dieke és Steve Hick), valamint az irodalomjegyzék is arról tanúskodott, hogy a forrás megbízható.

A cikk alapján a kard és köpeny együttes használata túlnyomórészt itáliai különlegesség. 1531-ben esik először említés a fegyvernemről, Manciolino *Opera Nova*-jában. Manciolino csak vágások félreütésére használja az eszközt. Őt követi Marozzo (1536), aki a köpeny és kard valamint a köpeny és tör használatát írja le. Ő már vágások és szúrások félreütésére is használja a köpenyt, valamint nem egy menetben támadást is indít a köpennyel. A fegyvernem egészen 17. századig megtalálható más kiegészítő fegyverekkel egyetemben itáliai vívással kapcsolatos szövegekben.

Feltételezhetjük, hogy a kard és köpeny nem tartozott a leginkább preferált kombinációk közé, azonban jobb volt, mint a kard önmagában (ha épp nincs törünk, bucklerünk, vagy más kiegészítő fegyverünk). 1570-ben Giacomo di Grassi leírja, hogy valószínűleg véletlenül fedezték fel a köpeny hasznát, mint fegyver, mivel a köpeny általános viseletnek számított a korszakban. Salvatore Fabris (1606) és Francesco Alfieri (1653) szerint pedig az a tény, hogy Itália egyes részein illegális volt a törviseles, elősegítette, hogy az emberek megszeressék ezt a párosítást.

Itálián kívül Spanyolországban tanították a kard és köpenyes harcmodort. Egy 1509-es kézirat tanúsítja, hogy a spanyol diákoknak kellett kard és köpenyt tanulniuk ahhoz, hogy „lanista” rangot szerezzenek. Heinrich Gunterrodt (1579) pedig állítja, hogy a spanyolok kedvelték ezt a fegyvernemet. Azonban ahogy a Destreza iskola fejlődött az évszázad alatt, ez a kombináció eltűnt a kedvencek közül. Azonban a spanyol kapcsolódást erősíti az a tény is, hogy fennmaradt néhány technika, amit rapierra és köpenyre írtak olyan mesterek, mint Fabris és Capo Ferro. Érdekesség, hogy a fegyvernem eljutott északabbra is: Németországban Joachim Meyer is ad a használatához kétoldalmi utasítást.

A harcmodort használták „hivatalos” (formális) harcokban, párbajokban, habár ennek mikéntjéről nem maradt fenn hivatalos dokumentáció. A *Sloane Manuscript 2530*-ben (az angol London Masters of Defence dokumentációja) rögzítettek egy kihívást, amiben rapier és köpeny is szerepelt és valószínűleg VI. Edward előtt vívtak vele egymással a felek. Portugáliában viszont számos hitelesített párbaj történt karddal és köpennyel a 16-17. században (Sousa Viterbo, 1899).

Végezetül pedig érdemes megjegyezni, hogy Domenico Angelo szerint a köpenyt rövid karddal együtt használva 1763-ig érvényes kiegészítő fegyvernek tekintették. A harci köpeny feltételezése vagy bikaviadal-féle iskola már modern félreértelmezésnek tekinthető.

A köpeny paraméterei

Mint fent említette, úgy tűnik, hogy a középkorban nem létezett olyasmi, hogy „standard harci köpeny”. Méretüket tekintve a források és különféle középkori metszetek, képek alapján minimum csípőig értek, de térdig, sőt földig érő változatok is előfordultak. A fellelt képek alapján a középhosszú köpenyek tűnnek a leggyakoribbnak. Saját kutatási tapasztalataink arra a következtetésre vezettek, hogy a földig érő köpeny nem alkalmas harcra, ugyanis egyes köpenyhajításos vagy köpennyel való csapást igénylő technikák végrehajtásában gátló tényező lehet a hossz – az ember könnyen megbotolhat benne. Alakban is számos változattal találkozhatunk: feles, háromnegyedes vagy teljes kör (ovális) alapú darabokat is használtak.

A köpenyek gyakorta gallérosak voltak, de ujjasak is előfordultak. Összefogásukhoz egyszerű zsinórt vagy csúszós kapcsot használtak, de egyes darabok gombos gallérral rendelkeztek. Sok esetben csak szimlán a bal vállra terítve hordták a köpenyt.

Anyagukat tekintve gyakran bársonyból készültek, amit vászonnal vagy szaténnal szegélyeztek és kihímeztek – ez inkább a tehetősebbek ruhadarabja volt. De sok egyszerűbb köpeny is létezhetett, amit közemberek használtak. A szőrme, paszomány, és a rojtok is ismertek voltak akkoriban. Abban az időben (16. század) nagy lehülés volt Európában, éppen ezért a köpenyek télikabátként is jó szolgálatot tettek. Sőt, olybá tűnik, hogy a köpenyek elsődleges célja a ruházkodás volt, nem pedig a harc. Mivel a köpenyt már a kevésbé módos emberek is meg tudták fizetni, ezért az sem okozott problémát, ha harc közben esetleg elszakadt – amennyiben ezzel megvédte gazdája életét, az később könnyűszerrel készíthetett magának újat.

Nem ismerünk bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy súlyok, láncok, kötelek vagy más egyéb lett volna a szegélyen, amitől a köpeny „harc köpennyé” vált volna – egész egyszerűen, minden plusz súly nélkül megfeleltek a célnak. Tapasztalataink szerint egy gyapjúból készült köpenynek már megfelelő súlya van: jó az anyag esése, a szakítószilárdsága, valamint könnyen elhajítható harc közben és van erő a vele való csapásban – ami egy tipikus köpennyel való támadásnak tűnik.

A köpeny „fizikája”

Joggal merülhet fel a kérdés, hogy miként képes egy párszor a karunkra tekert anyagdarab ellenállni egy pengeélesre fent karddal érkező támadásnak. Erre a kérdésre két szerző is magyarázatot ad. Di Grassi szerint „A levegő megerősíti” („*Air strenghtens it.*” – Di Grassi, idézi Anonymus) a köpenyt. Azt állítja, hogy a köpeny nem tud ellenállni, ha valamilyen merev dolog (mint egy kar vagy láb) van mögötte, de képes akkor, ha levegő van. Ő azt javasolja, hogy az alacsony ütéseket védjük ki a lelógó résszel, hogy a kezünket ne vágassák meg és jobb lábbal előre álljunk, hogy a bal lábunkat ne érje vágás. Mindazonáltal a szúrások kivédhetőek lógó köpennyel is, de a köpeny által védett karral is.

Fabris szerint ha a köpenyes kézzel védünk egy vágást, akkor a köpenyünk felhasadhat és a kezünk megsérülhet, még akkor is, ha az egész kezünkre feltekerjük azt (amivel egyébként kinyitnánk az alsó felünket, ami nem túl hatékony cselekedet). Az alsó test védhető önmagában a köpennyel, mert az enged a becsapódásnak, van hossza és szélessége – Fabris pedig ezt a három tényezőt létfontosságúnak tartja. A hossz szélesség nélkül nem véd, mert a szélesség teszi erőssé. Ez azért van, mert az ember a köpeny élével véd, nem a lappal – tehát a köpeny szélessége átalakul az anyag mélységévé, ami ellenáll egy pengének. A láb mozgása fogja megsegíteni az elnyelő részt vágások és szúrások ellen is. A gyakorlati kutatás alátámasztja ezt az állítást. Valóban jóval több erőt lehet beletenni egy olyan védelembe, ami a köpeny élével történik, mert ilyen módon az anyag felgyűrődése révén az ütés ereje elnyelődik. Ezzel szemben a lappal való hárítás nem alkalmas az ütés felfogására, a lelógó részt könnyű átütni és ezáltal megsebezni az ellenfelet.

A köpeny levétele

Érdekes kérdés, hogy hogyan válik egy hétköznapi ruhadarabból harci segédeszköz. Ennek kulcsa a köpeny levételének és feltekerésének módjában rejlik. Számos szerző ír erről, melyek a folyamat részleteiben különbözhetnek, azonban a végeredményük általában ugyanaz. Általánosságban azt ajánlják, hogy tekerjük a köpenyt a külső oldalra, úgy hogy a bal karunkat forgatjuk órajárással ellentétes irányban, ezáltal a lógó vége az alkar külső oldalán helyezkedik el. A legtöbben azt ajánlják, hogy kettőnél többször ne csavarjuk fel az anyagot, azért, hogy egyrészt legyen elegendő lelógó rész, valamint azért, hogy szabadon hagyjunk némi anyagot arra az esetre, ha arcon akarnánk vele csapni az ellenfelet. Néhányan az alkar közepéig javasolják a köpeny feltekerését, de a legtöbben azt mondják, hogy a könyék magasságáig kell beborítani azt – ez véd valamennyire a szúrásokkal/vágásokkal való véletlen találkozásokkal szemben is. Meghatározzák továbbá azt is, hogy hogyan tekerjük fel az anyagot akkor, ha szeretnénk eldobni a köpenyt, vagy ha valakinek sietősen kell levennie magáról.

Kard és köpeny a Dardi tradícióban

A bolognai iskola mesterei közül három szerző művével foglalkoztam az eddigi kutatásaim során. A Manciolino-féle Opera Nova azért jelentős forrás, mert ebben találkozunk először a fegyvernem említésével. Manciolino bő két oldalnyi leírást ad a kard és a köpeny együttes használatáról, ám a leírásból kitűnik, hogy a hangsúly inkább a karddal való támadáson és védekezésem van még. A köpenyt használja a ütések kivédésére, valamint a karddal való támadások megsegítésére, pl. olyan módon, hogy miközben véd a köpennyel, indít egy szúrást az ellenfélre. Nála azonban a tisztán köpennyel történő támadás nem jelenik meg.

Achille Marozzo kódexe alapvetően a vívást tanítóknak íródott, nem a tanulóknak. Meneteket oszt meg az olvasóval, amikben praktikus és fontos megoldási lehetőségek vannak egy-egy helyzetre. Marozzo továbbmegy, mint Manciolino, ugyanis ő már gyakrabban használja a köpenyt a leírt menetekben és a védekezésen túl támad is vele. Szúrások háritására is használja az eszközt, valamint leírja hogyan kell elhajítani a köpenyt (természetesen az ellenfélre), hogyan kell megcsapni az ellenfél arcát a köpennyel úgy, hogy közben nem engedjük el teljesen az anyagot, valamint leír egy menetet, amiben a kard hegyét a köpenybe helyezve egyenesen „rálövi” a ruhadarabot az ellenfélre.

A legátfogóbb, legjobban részletezett leírást azonban dall'Agocchie-től kapjuk. Ő ugyanis azzal kezd, hogy alapelveket mond a köpennyel való védekezéshez: leírja, hogyan védhetünk balról vagy jobbról érkező ütést, vagy éppen egy szúrást. Majd módszeresen leírja, hogy milyen lehetőségeink vannak karddal és köpennyel, különböző alapállásokból indulva. A rá jellemző részletességgel tér ki a lehetséges helyzetekre, amikre reagálnunk kell. Az előtte lévőktől eltérő módon dall'Agocchie azt is mindig leírja, hogy a köpenyt milyen állásban kell

Alapállás karddal és köpennyel. Marozzo (1536) alapján

tartani, amikor a karddal felvesszünk egy alapállást (pl. a köpennyel felvesszünk egy Cinghiale Porta di Ferro-t [vaddisznó állás], a karddal pedig Coda Lunga Strettát [szűk hosszú farkok állás]).

Habár ezek a szerzők mind írnak a köpenyről, mint kiegészítő fegyverről, Manciolino és Marozzo kódexében kisebb hangsúlyt kap az egyéb másodfegyverekhez képest. Ez alátámasztja azt a feltételezést, miszerint a törviselés illegális volta segítette elő, hogy a köpeny fegyverként való alkalmazása elterjedjen. Azonban meg kell említeni,

hogy Marozzo külön ír a tör és köpeny együttes használatáról is, ami jelenlegi tudásom szerint más mesternél nem jelenik meg ebben a formában. Viszont ehhez hasonló érdekesség, amit Camillo Agrippa (1553 körül) ír le arról, hogy hogyan kell feltekerni a köpenyt (a bal karunkra) úgy, hogy közben a bal kezünkben egy tört is tartunk, mellé pedig a jobb kezünkbe egykezes kardot vesszünk – ez a hármas egy rendkívül hatékony és látványos kombinációnak tűnik.

Részlet Barton-Wright technikájából. Forrás: internet.

Modernkori köpenyhasználat

A köpeny használata mégsem halt ki teljesen a harcművészetekből – a *Pearson's Magazine* márciusi számában (1899) a Bartitsu alapítója E. E. Barton-Wright bemutatott egy szokatlan önvédelmi technikát, amiben a nagykabátját használta védekező fegyverként. A 2010-es Sherlock Holmes filmben pedig Dr. Watson (Jude Law) alkalmazza ugyanezt a trükköt, és miután sikerül elvakítania ellenfelét a kabátjával, egy serpenyővel alaposan helybenhagyja őt.

A fegyvernem helye az Ars Ensisben

Jelenleg a Dardi iskola oktatási rendszerében szintezett oktatás valósul meg Egykezes kardból. Azok a tanulók, akik elérik a középhaladó szintet az alapfegyvernemből, jogosultak arra, hogy másodfegyvert is tanuljanak az egykezes kard mellett. Jelenleg az Egykezes kard és tör fegyvernem már beindult, az Egykezes kard és köpeny pedig idén nyújt majd be akkreditációs kérelmet. Terveink szerint a 2013/2014-es tanévben már ez is választható speciális fegyvernem lesz, valamint Free Scholler szinten díjvívható is.

Az elméleti és gyakorlati kutatás a témában folytatódik, további források feldolgozásával, valamint olyan köpeny készítésével, amely lehetővé teszi majd a provosti szintű díjvívást is.

Irodalomjegyzék

dall'Agocchie, G. (1572). *Dell'Arte di Scrimia*.

Anonymus (ismeretlen év). Spada e Cappa: Cape Technique of the Italian Masters (1531-1653).

Leoni, T. (2010) *The Complete Renaissance Swordsman – A Guide to the Use of All Manner of Weapons: Antonio Manciolino's Opera Nova (1531)*. Freelance Academy Press, Inc.

dr. Majár J., Horváth G. K., Palotai M., Jasik Zs. (2013). *Egykezes kard speciális fegyvernem (Dardi iskola) tananyag*. Az Ars Ensis Lovagi Kör és Kardvívó Iskola Egyesület hivatalos tananyaga. 2-3.o.

Manciolino, A. (1531). *Opera Nova*.

Marozzo, A. (1568). *Arte Dell'Armi*.

Vívókönyv adatbázis.

Forrás: http://www.middleages.hu/magyar/harcmuveszet/treatise_database.php

Letöltve: 2013.07.19.

Viterbo, S. (1899). A esgrima em Portugal, subsidios para a sua historia. (Idézi: Anonymus, ismeretlen év)

E. W. Barton-Wright's "overcoat trick": Forrás: <http://www.bartitsu.org/index.php/2010/04/e-w-barton-wrights-overcoat-trick/>

Letöltve: 2013.07.19.

Wikipedia szócikk: Történelmi európai harcművészetek. Forrás:

http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6rt%C3%A9nelmi_eur%C3%B3pai_harcm%C5%B1v%C3%A9szetek

A dolgozat megírásában jelentős szerepet játszottak saját kutatási tapasztalataim, megfigyeléseim is.